

AITA PLAZIDO MUXIKA (1906-1982)

Lehenago Abuztuaren 27an hil zitzaigun, Loiolan, 76 urte zituelarik, Aita Plazido Muxika. (Hala izenpetu zuen behin Loiolan jesuita gazte zelarik egin zuen latinezko olerkia: F(rater) Placidus de Muxika S. J.). Hil zen egun berean betetzen ziren 47 urte Holandako herrixka batean, Valkenburg deritzanean, apaiz egin zela. Hil aurreko azken egunetan eskuartean eta hiltzeko unean bular gainean eduki zuen Santa Krutz apaizari 84 urte zituelarik Lagundian lehen zinitzak egin zituen egunean eman zioten gurutze bera. Oso maiteak zituen hala Santa Krutz apaiza nola haren gurutzea.

Urrietako Oria auzoan sortu zen Aita Muxika 1906an, eta gurasoak, Alzara bizitzera aldatu, 1917an. Bi urte geroago, hamairu zituelarik, Andoaingo apezgaien etxean hasi zen gramatika eta gainerakoak ikasten. Hiru urteren buruan, ordea, Loiolan gogojardunak egin eta jesuita izatea erabaki zuen. 1922.eko Uztailaren 24ean sartu zen jesuita, Loiolan.

Aita Plazido Muxika
(1906-1982)

Han zeuden orduko eta han ezagutu zituen lehen aldiz gero euskal alorreko lanetan kide izango zituen Ibinagabeitia, Zaitegi eta Lauaxeta beste gehiagoren artean: aurrena hamazortzi hilabete lehenago eta beste biak urtebete lehenago Loiolara joanak. Nobizio-kide izan ziren laurak, beraz. Aita Muxika oraindik nobizio eta beste hirurak zinitzak egin ondoren, Humanitateak ikasten hasiberriak zirelarik, Nafarroako Xabierren atera zen Lagunditik Orixe 1923.eko Irailaren 29an. Bai ote zekiten artean Orixe, hobeki esan, anai Ormaetxea, nor zenik ere?

Haiek baino urte batzuk lehenago Lagundian sartutako jesuita euskalzaleek bai bazuten orduko Orixeren aditzea. 1920.eko udazkenean, izan ere, Orixe Oñara teologia ikastera iritsi berria zelarik, sortu zen lehen aldiz hango teologia ikasleentzat Euskal Akademia, Aita Matias Ibinagabeitia, Andimaren osaba, Erretore zelarik, eta Orixe izan zen, hain zuzen, Akademia haren lehen zuzendaria. Loiolan Aita Muxika eta beste hiru gazteak oso gordin eta heze zeuden artean, ordea, euskal zaletasunean, Ibinagabeitia bakarra salbuesten dugularik, eta Loiolako Junioradoan ere beste Euskal Akademia, Oñakoaren gisara, 1922an sortu zen arren, artean gure lau gazte haiek nobizio ziren eta jakin ere ez zuten egin, agian. Bai, ordea, aurki Akademia haren lehen fruituak nabaritzen hasi: 1923.eko Urriaren 30an entzun ahal izan bait zuten, bazkaltzen ari zirela, jantokiko pulpitotik lehen aldiz leku hartan euskal predikua, beraien junior-kide zen anai Patxi Korta azpeitiarrak egina.

Fruitu hoberik ere, predikuak baino literatur kutsu handiagokorik, hasi zen asko luzatu gabe Akademia hartan heltzen. Urte bereko Abenduaren 8an, Ama Birjina Sortzez Garbiari junior gazteek eskaini zioten jaialdi literarioan, Ibinagabeitiak bere lehen olerkia irakurri zuen euskaraz, "Lore ederrenak" zeritzana, eta Lauaxetak ere bai beste bat, euskaraz ala gazteleraz ala latinez ez dakigu, baina ia ziur euskaraz ez, "Ave Maris Stella" titulua zuena. Bai eta ondoko artean Maiatzaren azken eguneko ospakizunean ere entzun zuten beste olerki bat euskaraz, "Arantzazuko Amari" izenburua zuena, anai Zubiagak (bizi da oraindik) beste lauren ikaskideak euskaraz egina, eta beste gehiagoren artean Zaitegik "A la victoria de Loyola" zeritzana gazteleraz ondua.

* * *

Ez naiz puntu honetan luzatuko, ez bait da hau lekua ez aldia gure gazte haiek Loiolan egin zuten euskaraz mintzatzeko; bai, ordea, goraki baieztatuko gauza asko, oso asko, dagoela lanaz, bizi zuten euskal giroaz eta ikasi eta landu zuten oraindik garai eta giro harraz kontatzeko. Esantxoak esan ditut jakin dezazuen non eta nola edoski zuten Aita Muxikak eta beste lagunek euskal zaletasuna, non eta nola gaitu ziren gero bizitzan zehar ondu zituzten euskal lanak burutan ateratzeko. Jesuita gazteen hezkuntza etxeetan inoiz arnastu eta bizitu den euskal girorik joriena eta goriena aita Muxikaren eta beste hiruren urte haiek eta gerra arterainoko gainerako jesuita gazteen hamalau urteak izan ziren. Lagundiko euskal Urre-aroa izenda genezake hura. Han Loiolan bizi ziren orduan gazte haien euskal gogoen piztaile suhartsu, eta batzuk irakasle ere, ziren Aita Estefania, Aita Apalategi, Aita Olabide, Aita Zugazaga, Aita Areitio, Aita Goikoetxea Juan Jose, euskal kultur munduan nor gehixeago nor gutxixeago lan eginak. Han bizi ere gure lau gazteen kide ziren eta haiek bezelaxe Euskal Akademiara asteoro joan eta hitz lauz nahiz landuz euskara menderatzen elkarren lehian aritzen ziren lagunok, zuentzat beste lau horien izenak bezain ezagunak ez diren arren: Korta bi anaiak, Argarate, Zubiaga, Gaztelumendi, Sarobe, Arrieta, Martikorena, Arregi, Kortazar, Larrañaga, Aginagalde, Goenaga, Sagastume, Dorransoro, Elustondo, Zabaleta, Odriozola, Zaldúa... Eta ohar zaitezte ia aipatu guztiok bi edo gehienez hiru kurtsotako lagunak eta kideak baizik ez zirela, ondoko beste hamabi urtetakoak isilik uzten ditudalarik. Horietako batzuen euskal lanak ezagutzen dituzue: Iñaki Goenagak euskaratu zuen *Wilhelm Tell* (Gillermo Tell), esate baterako, bat bakarra aipatzearren.

* * *

Giro horretan eman zituen Aita Muxikak, Loiolan, Nobiziadu ondoko bi urte Retorika ikasten. Gero, Oñan egin zituen beste hirurak, ez ziren izan okerragoak eus-

kal giroari gagozkiola. Loiolan oraindik euskal zaletasunean epeltxo eta euskararen menderatasunean gordintxo zirenak ere, Oñara iritsi zireneko bere buruak euskaraz jantziago eta aldameneko lagun erdaldunekiko eta agintari edo nagusi ez hain euskararen aldekoekiko lotsa eta beldurra galduago bait zuten, agi danean. Loiolako urteetan latinez eta gazteleraz, batez ere, eta Oñakoetan euskaraz ere maizago egin zituzten olerkietatik ale bakar batzuk gorde zaizkigu beharrik; beste asko galdu eta Akademietan irakurri zituztenen titulu soilak gelditu.

1929an Filosofia bukatu eta Kolonbiako Pasto-ra bidali zuten Aita Muxika agintariek "maisualdia" zeritzan hiru urtetako txanda burutzera. Berekin zeraman Alfonso XIIIgarrenak Santa Krutz apaizari opari gisa eman zion turuta. Garai hartakoa da berak hainbeste bider kontatu ohi zuen pasadizu hura: 3000 metro gorako mendietan zehar zihoalarik, arkaitz baten ondoan *Argia* albistariaren zati bat topatu zuen, Santa Krutz apaizak utzia edo, han ibiltzen omen bait zen zaldiz, eta hantxe hartu gure Aita Muxikak inoiz Euskalerrira itzultzean hiztegi handi bat prestatzeko erabaki sendoa.

* * *

Kolonbiatik itzuli eta Teolojia bi lehen urteak Belgikako Marneffen ikasi zituen, orduko Espainiatik jaurtiak bait ziren jesuitak; beste biak, aldiz, Holandako Valkenburg-en, hirugarrena amaitzean, han bertan apaiz eginik 1935ean. Han eza-gutu zuen eta bi urtez ikaskide izan anai Svenson islandarra, *Nonni und Manni* eleberraren egilea, eta honek eskatu omen zion Loiolako Inazio eta Xabierko Frantziskoren hizkuntzara itzul zezan, beste berrogeitamar baino hizkuntza gehiagotara egin zegoen bezalaxe, bere eleberria.

1936an, Espainiako gerratea hasi eta berehala, Belgikako Tronchiennes-a igorri zuten agintariek "Hirugarren Probantza" deritzagun urtea betetzera, gero Lagundiko Aita Generala izango zen Aita Janssens-en gidaritzapean.

Hamabost urtetako ikaskuntzak amaituak eta hogeitamaika urte beteak zituelarik, Xabierren mutikoen irakasle izatera joateko agindu zioten agintariek. Ez dut zer kontu zehazkiro Aita Muxika ondoko urteetan zein etxetan bizi zen eta etxe bakoitzean zein eginbide izan zituen. Aski da laburkiro esatea, Xabiertik 1941ean ateratzen eta Loiolan, Deustuan, Oñan, berriz Loiolan, Beruelan eta azkenik, berriro, Loiolan bizi zela hil den arterainoko azken emerretzi urteetan. Eta bizileku guzti horietan bere gain zeuzkan eginbideei nagokiela, diodan latin eta griego hizkuntzen irakasle izan zela lehen urteetan eta gero arakatu zituen ia etxe guztietan liburuzaina, artxibaria, fitxen eragile eta are egilea, gerratean galdu eta ondatu egin bait ziren etxe askotako liburutegien fitxak; eta batikpat euskal liburuen egile, itzultzaile eta etengabeko langile. Hiztegi egile batez ere, dakizuen bezala, Kolonbian bere buruari eman zion hitza osatuz.

* * *

Natorren, bada, ondu zituen euskal lanen aipamenera, Xabierren, 1940an, prestatu eta zazpi argitaralditan saldu zituen 50.000 aletako latinezko hiztegia; 1941ean, Loiolan, Aita Rufo Mendizabal, Menendez Pidalen ikasle bizkorra, filologo klasikoa, ontzen ari zen griegozko hiztegian hartu zuen partea, eta Oñan, Aita Suarez teologoaren obra guztien argitaraldian ere laguntzaile izan zela alde batera uzten ditudala. Hantxe bertan, Oñan alegia, 1944an beste etxekolagunek bazkalondoko lokuluxka eta arratseko afaria egiten zuten orduetan, hasi zitzaigun Aita Muxika euskal hiztegi-

rako gaiak biltzen eta fitxak egiten. 195 lean eman zuen argitara lehen aldiz *Noni eta Mani* eleberria; geroago, beste argitaraldi gehiago ere izan zuen eta guztitara 6.000 ale saldu. Beruelan, 1958an, beste eginbide guztiak, gazteei eskola batzuk ematea izan ezik, utzerazi zizkieten agintariek, euskal hiztegiari ekin zekion beste egitekorik gabe. 1963an, Loiolan finkatu zen betiko eta, 1965ean eman zuen azkenik argitara bere gaztelera-euskarazko hiztegi mardula. Hiru argitaraldi izan zituen urte gutxitan eta guztitara 17.000 ale saldu. Urte haietakoak dira *Gipuzkoako aditz laguntzailea* eta *Euskal izkiak* ere, hamaikana mila aletakoak. 1969an alemanetik itzulitako beste eleberri bat, *Mendiko argia*, eman zuen argitara.

* * *

Hiztegiak izan zuen arrakasta ikusirik eta hura bera atzekoz aurrera, hots euskara-gaztelarara iraulirik, ematen ez bazuen motz geldituko zela oharturik, ahale-ginean hasi zen bere baitan zituen milaka fitxak alderantziz ipintzen. Nekegabeko langile, aste eta jaiegun inoiz oporrik hartu gabe, egunoro ordu piloa lanean ari ohi zen xinaurri maratza zen Aita Muxika. Haren gelako atean ez zen izenik ere ageri, kanpotik Loiolaratzen ziren jesuita arrotzek barnean nor bizi zen jakin ez zezaten eta denbora pasako berriketara han sartzeko tentaldian eror ez zitezen. Izenaren ordezkartoe bat zeukan atean ezarria, "Ocupado-Lanpetua" zioena. Loiolako azken heme-retzi urteetan eraman zuen egunoroko bizitzaren ordu partiketak erakusten digunez, hamaika ordu sartzen zituen egunoro hiztegi lanean. Hala ahal izan zuen hamabost urteren buruan bigarren hiztegia, euskara-gaztelarazkoa, burutu eta argitara eman. Eta lan guzti hori berak bakarrik, inoren inolako laguntzarik gabe egin zuen. Lehen alea hartu zuenean antzineko beste zahar batek bezala "Nunc dimittis" errezatu zuela uste dut.

* * *

Aurtengo Uztailaren 24ean, Lagundian sartu zeneko urre eztaiak ospatzen zituela eta, horregatik eta hiztegi argitara berriagatik zorionak emanez idatzi zion lagun bati erantzutean egin zizkion hitzez amaituko dut. Honela ziotsan Aita Muxikak:

"Bakarrik eta laguntza gabe honen hiztegi harrigarria egin ahal izan dudalako txunditurik zegoen bati erantzun nion, siniste osoz eta iraupenez lan egin dudala: halako hiztegia burutan atera nezakeelako sinistez eta neurrigabeko iraupenez. Baina hauxe erantsi nion: nik halako hiztegia menderatu ahal izan baldin badut, hiztegiak bere adetik ni ere menderatu nau".

Bego goian hainbeste lanen atsedean hartzen Aita Muxika.

Patxi Altuna S. J.